

մը հասաւ թէ Միքայէլ Փաշա Փորթուգալ, եւս հրաժարեցաւ յատեացաւ Յակով Փաշայի յաշխրդին մանչ ծանր կորսւսներէն մէկն է, «բիշովանդին իւր երբու թօներուն մէջ (814—815) ընդարձակ իւր նկարագրէ Միքայէլ Փաշային թէ արդի պաշանականութիւնն եւ թէ մանաւանդ իր լիզուառէտ, բանաւէր, եւ միով բանի՛ իր գործանալ անձ ունեցաւ առուելութիւնները, Այս հանցացեցին անունն ալ կատածած է Միջազնից (Օրթաքէց) հետ, եւ մեր հեռարդներէն աւելի՛ դդարի է եւ պիտի ըլլայ այս մեծ կորսուան ալ Միջադիրի ընակաց : Կը տեղեկանք «բիշովանդինն թէ Հանձնացեան» «Եղիշէի մասնակառութեան գոյց ընդարձակ իւր համար ուսումնասիրութիւն մը թողար է ձեռադիր, ինչպէս նաև կարգ մը ուրիշ կարեւոր ձեռադրեր» : Յաւած օրուերս փոքր ի շատ սիրահանք կու ոտց այս լուսուր, բայց ոչ մանանը՝ քանի որ ծանօթ էր Միջացել Սաշան իր քաջ հայկաբան : Այս արծանաւոր անձնն արժանաւոր յաջորդ կը կարգուի Յովհաննէ էֆ. Սազգը, որ այս բարձր պաշտօնին մէջ՝ (Սալեթանին անձնախնդիր համարոր) հայ պաշտօնակայութեան եներաւ անմիջական կանոնը, ուսիրոյ օդակը կը կազմէ : Այս ալ, ոչ փոքր ինչ սիրահանք է ցաւած օրուերու... Ազգահանգ ենք այս բարձր անձնն ալ պատուադիր դորուաներթեան լոյց եւ լոյզութիւն կը մազդենք յամենայն բռէ : Ավելին ուսումնասիրութիւններու նույնական կանոնը, բայց առաջ կը կազմէ կը կարութիւնները «բիշովանդինն իսուսքը» : Ավելին են առեւման բազմաթիւ լիզուներու տեղեակ, հայ լեզուի եւ գրութեանը յարաւան մշակող, բաղմանու ուսումնասիրութիւններու առարկայ ըստ է հայ լեզուին ծագումը, որը բարութիւն Արեւադան չէ կարծեր, այլ Աբգանակերէն հետ ըստ ենթակալ, Դաւանեան ծագում մ'ալ կը սիրէ Նշանքէն անոր մէջ բանասէրներն այս մասին թէ կը առարկանի բար ըլլան, բայց Սարգը Յովհաննէ էֆենին մանցներու մէջ ոչ ոք առահարծիք պիտի ըլլայ թէ զէհ : Սուլդանը շատ բայց ըստութիւն մ'ըստ է Փորթուգալ Միքայէլ Փաշայի յաջորդ կարգեալ անձինին մէկն, ոչ այնքան լուս, այնքան յաջորդ կերպով կը նաևնի հանցաւցեալ գիտականին ու պետական մարդուն :

ԺԱՂԱՔԱԾԱՀ

ՊԱՎԱՍՏԱԿԱՆ ԾԵՍՈՒԹՅԱՆ

Վահաճա, 26 սունիւն, 1897:

Աւատրիս-Հունգարիս: Օրուան մեծ խնդիրն է Աստրիս արտաքի և Անդրին երկու դէպքերը : Արտաքին դէպքին պարզապես

դիսավայրն է Արևելքը, որ Պր. Զոյստի լուսվակի լիովին հասուցում գտաւ: Ուգախ ենք — եւ նախատեսութիւնը կը բռնադատէ զնեալ ուրախ երեւալու — որ այս միջադէպքը փակուեցաւ ըստ երեսութիւնների: Եանադէտ դիմանագիտութիւնն անշուշտ համոզուեցաւ թէ ազդու խօսք մը բաւական է Եւրոպական դիմանագիտութեան համարակալ տկարութեանը զէմ՝ արձակուած ամբաստանութիւնները չնշելիս: — Աւելի մեծ դէպք էր՝ Խորհրդանոցին մէջ ամսոյս 24ին պատճանած: Ազատութեան դանվիճը փոխուած էր կարծես գիտանունց մոլոր անկիւններու ու քանակ, ամոռու եւ այլն . անիթ գտած էին իրենց իշխանութիւնն արժեցնեւ տալու: Եւ ինչն: Որովհետեւ հրեայ կամ հրէամիս և լուսական մը՝ Վիեննային հեռու կեցած, շահագործել կ'ուզէ իր օգտին աւստրիական — պարզամտութիւննը: Երկու միացեալ տէրութեանց հասարակաց ծախուց պայմանադրութեան ժամանակը լրացած է, անկարելի կ'ըսայ 10 տարան համար դաշանց գօրութիւն տալ այս անիրաւ պայմանադրութեան, որս որում Աւտրիա կը պատրաստարի վմարել% ին 70, իսկ Հունգարիա միայն — 30. տէրութիւնը կը ջանա գննէ մէկ տարւան համար ժամանակաւոր դաշինք մը կապել: Աւստրիայի գերմանական տարրը՝ իրամարք կը միջուկ այս անիրաւ պարտաւորութիւնը եւ կը պահանջէ գոնէ 58: 42 համեմատութիւնն մը: Բայց անկարելի է հունգարական իրուստանըն ընկնել, քանի որ մինչ չեմայ պարզամիտ, եւ — «բարեկիրտ», աւստրիացի ժողովրեան պարագաների գործառնութեան մասին պահանձութիւն մ'ըստ է Փորթուգալ Միքայէլ Փաշայի յաջորդ կարգեալ անձինին մէկն, ոչ այնքան լուս, այնքան յաջորդ կերպով կը նաևնի հանցաւցեալ գիտականին ու պետական մարդուն :

մշն ընդունել տալու, բայց անոր փոխարէն պատերազմի դաշտի երեւոյթ տրուեցա դժողիծին. բարերախտաքար ծախակողմանները չեն կրցած զուշակել թէ “բռունցքի օր”, պիտի ըլլար նոյն օրը, ապա թէ ոչ աւելի մեծ պիտի ըլլար աւերը, վասն զի սպառնալիք եղաւ թէ ուրիշ անգամ աւորմանկներով եւ բազմանարներով պիտի մտնեն “խաղաղութեան վայրը, . . . Օրիշ ազգաց խորհրդանոցներուն մէջ այսպիսի երեւոյթներ շատ չեն պատճիր, վասն զի աւելի ազդեցիկ կանոններ ունին կարգապահութեան, իսկ Վիճննայի պարամենտին կարգապահութիւնը գահերէցին ծնոքն է, բայց սահմանադրական օրինօք խիստ միջոցներ ի գործ դնելու իրաւունքը կը զայտոի զահերէցին: (Փակածի մէջ յեշատակներ, որ արդի զահերէցը շատ ատակ անծ մին է՝ Ասպետ Արքանամկիչ Եթաստանից հայ, որուն տրուած անոնն է աղմկայոց Վոլֆին կողմանէ „Der schlaue Armenier“, վասն զի իր սրամնութեամբը կրցաւ մինչեւ հմայ հայ զահերէցը ոչնչացնել գերմանական երեսփոխաններու գաւերը: . . .) Ցաւալի է յամենայն դէպս, որ Աւստրիա պասպահի ժամանակ մը ստիպուած է իր բոլոր մոռագրութիւնը դարձնել ներքին խնդիրներու: Բայց թէ վերջ ի վերջոյ կառավարութիւնը պիտի ասիտի յաղթէ, տարակյս չկայ, վասն զի “ներքն դժուարակնծիլուն խնդիրներ լուծելու մէջ Աւստրիան իր նմանը կը փնտուէ”, կըսէ Տեսէ. Երէկ նոր օրէնք մը առաջարկուեցաւ, որով խանգարիչները քանի մը նստերու համար պիտի կարենան վոստուիլ ժողովներէն:

Գարդիս: Արտաքին անգրութիւնը բարութելու համար կը գտնէ այս “մեծ”, ազգն ալ ներքին խնդիրներու բազմութիւն մը: Այսօր Պանամա, Վաղոր Դրէջփուս: Այս ամիս լրագրաց սիւնակները լեցուած են այս ողորմելի մատնիշ հրէին ի նպաստ եղած հրատարակութիւններով: Տէրութեան սպառագինութեանց գաղտնիցները դրամի փոխարքներ կը մատնուին սահմանակից մէրութեան մը (Քերմանիայի), մատնիշը կը դատապարտուի, կ'աբսորուի ցկեանս իր արժանաւոր տեղը, բայց ամբողջ նորայէլ

ուրո ելած է, գրքերով, տետրակներով, լրագիրներով եւայն, կը պահանջուի դատին վերաբննութիւնը: Հակարէր է կամ ըլլալ հարկաւոր չէ, լրագրական այսպիսի դատարկաբանութեանց նպատակն իմանալու համար. գրգուել մնոքնը, կաշառել եւ կաշառուիլ եւ վերջապէս ոչինչ իննորդ մը շահ շահիլ:

Ռուսական: Նթէ վատանինք գերմանական լրագրի մը իօսպին՝ ծապնին եւ Ռուսաստանի մէջ պատերազմի նշաններ կը — իմնորուին: Կուռոյ ինձնորն է՝ Կորէա: Վ'ըսուի թէ ծապնին դեսպանութիւն մը Կ. Պոլսի կ'երթայ, ուստական նաւատորմնն Սեւ ծովին անցնիլն արգելելու դաշնագիր մը ծեռք թերեւու: Բայց համգուած ենք, որ այս մծ պիտութիւնը թղթէ դաշնագիրներու չի սպասներ, այլ — ժամանակի, վասն զի ամրոջապէս պատրաստելու համար ժամանակպէտք է: Զին ու ծապնին կրնան խաղաղ պատրաստուի ուստական նահանգ ըլլարու, քանի որ նոյն իսկ Հնուկաստան է Ռուսիոյ նպատակը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՌԵՍՈՒՄՆԵԱԿԱՆ

ՄԱԾԽԱՌԱԽԱՆ — Մովսէս Խորենացու նորագոյն առեւկաներ մասին. 553: — Ցուցակ հայերէն ծեսպաց Սանասարեան Վարժարանին ի Կարքն. 369:

ՊԱԾՄԱԿԱՆ — Հրատաներու ու Հայեր. 362: Թղթականութեանը և Կալվածեան թղթակցութիւն. 367:

ԳՐԱՎԱՆ — Ազգային հրատարակութիւնը 1896 տարու. 370:

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ — Յօդուած եւ գերագույն առաջատարութեանը. 374:

ԱԵԼԵՒԱԾԼ. Ք

ՆՈՐ ԳՐԱԾԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ. 376:

ԱՃԳԱՑՄՆ ԹԾՈՒԹԾՈՂ ԺԱՂԱՆՔՈՒՆՀ. 1. Նուրբատութիւններ: — 2. Կետն Մանեթանց-Մազգաւորու: — 3. Նով լրագրու մը: — 4. Դարձեալ հայոց մէջութ թշամիներ մասին: — 5. Օրինակներ ուսանողը: — 6. Գրականութեան մէջ կողուապատրակներ: — 7. Առաջարկութիւն մը: — 8. Ազգային կորուաներ. 380:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵԶՍՈՒԹԻՒՆ. 383:

ԳՐԱԾԱՐԱԿՈՒ ԵՒ ՊԱՏԱԽԱՍՏՈՒ ԽՄԱԳԻՐ

4. ՌԱՓԱՍԵԼ Վ. ՊԱՐՈՒԶ

ԳԵՂԵՆԵԱ, ՄԻՒՐԱՐԵԱՆ ՑԱՐՈՒ.